

EUROOPALIKU KODANIKERIIGI VÄLJAKUTSED EESTIS

Leif Kalev, Rein Ruutsoo, toimetajad

Acta Politica avanumbrit häälestasid Euroopa Liiduga ühinemine ning lootus, et avanenud uued võimalused suudavad Eesti ühiskonda, poliitikat ja valitsemist edasi viia. Viis aastat hiljem leiame ennast aga olukorrast, kus muutused on jäänud hämmastavalt väikesteks. Tõsi, on toimunud arvestatavaidki infrastruktuurilisi arenguid paremast teedevõrgust Kumu valmimiseni, ent viisis, kuidas me oma avalikku elu korraldame ja selle üle arutame, pole märkimisväärset liikumist lääneeuroopalikkuse suunas. Läänes räägitakse uute liikmesriikide tagasilangusest minevikuvarjudesse ja Eestit ei peeta erandiks.

Meie varasemat tähelepanelikkust Brüsselis ning teistes liikmesriikides toimuva suhtes on asendanud enesekindel rahulolu. Poliitiliste otsuste langetamisel riigi sees nähakse arutelu ajaraiskamisena ja seda asendavad poliititehnoloogiad. Muutustevalmiduse välja vahetanud stabiilsustung annab isegi majandussurutise teisel aastal kandepinna väitele, et kõik on hästi ja midagi pole vaja uut moodi teha. Paigalseisu iseloomustab aasta pärast liitumist Riigikogus vastu võetud Säästva Eesti arengustrateegia käekäik. Deklareerides eesmärgi liikuda teadmispõhise ühiskonna suunas, on näiteks Eesti kõrghariduskulutused langenud Euroopa Liidu viimaseks, taha-pole isegi uutest liikmetest Bulgaariast ja Rumeeniast.

Euroopa Liitu kuulumine ja euroraha ei saa meist iseenesest teha vabu, arenenud heaoluühiskonna liikmeid. Inimareng on võimalik, kui inimesed sellega tegelevad ja ka siis võib selleks kuluda kõvasti aega. Oma sotsiaalset ja poliitilist käitumist saame muuta vaid meie ise ning see eeldab nii väljakutsete teadvustamist, arusaama, mida ja mil viisil saab muuta kui ka valmidust arengu nimel pingutada. Seega vajame eluliselt oma ühiskonna teaduslikku analüüsi, mille ebavajalikkust on oma talupojatarkusse uskuv, ent pidevalt samadele rehadele astuv võimuladvik korduvalt signaliseerinud.

Hea võtme meie ühiskonna arengu tänaste väljakutsete mõtestamiseks pakub riskiühiskonna käsitlus. Tänapäevast ühiskonda iseloomustavad uut tüüpi, suuresti inimtegevuses loodud ja vahendatud riskid. Püüd neist mööda vaadata või näha neid mahasurumist nõudva ebameeldivusena tähendab sattumist autistlikku ebaadekvaatsusse, pidevasse kriisiseisundisse, ehk ka vandenõuteooriate spiraalidesse. Inimlikult loodud riskidega tuleb

harjuda ja neid vajadusel hallata. Riske on vaja distsiplineerida, ent aktiivne riskivõtmine on dünaamilise majanduse ja innovaatilise ühiskonna tuumelement (Giddens 1999, Beck 2005). Panustada tuleb nii valitsemistavade mõistuspärasemaks vormimisele kui peamiste ühiskonnaliste (societal) ressursside koondamisele ja arendamisele. Selleks on ühiskonnal vaja arenenud eneseanalüüsivõimet, refleksiivsust.

Mugavusstagnatsiooni ja poliitkonjunkturismi ohtudele juhtisid sotsiaalteadlased tähelepanu juba Acta Politica esmanumbri ilmumise ajal (vt nt Ruutsoo 2004, Lauristin 2006). „Riigivalitsemises on maad võtnud erakondlik korporatiivsus, omamehelikkus ja suletus avalikkuse eest. Selle asemel, et kitsas ringis küpsenud otsustega kaasnevaid arenguriske analüüsida, õigustatakse neid vältimatu majandusliku vajaduse, erakondadevaheliste kokkulepete või tõkestavate seaduste puudumisega.” (Lauristin 2006) Samal ajal jäeti tähelepanuta kodaniku- ja poliitiline kultuur, valitsemisharjumused, solidaarsust tõstvad sotsiaalsed suhted – kõik see, mis ühiskonna eneseteadvustamist ja kriisivalmidust saaks tõsta.

Viis aastat hiljem võime tõdeda, et omaaegsest tähelepanujuhtimisest hoolimata on riskiühiskonnast saanud Eestit „ootamatult“ tabanud reaalsus. Enesesisendus, et oleme majandusime saladuse avastanud „Balti tiigid” ning et Euroopa või NATO vihmavarju alla jõudes oleme väljunud ohutsoonist ja jõudnud koos maailmaga vaiksesse vette, oli ilmne enesepettus, mis tõstis võimukandjate enesekindluse vastutustundetuse (vt Ruutsoo 2004). Stabiilse vaikelu asemel leiame ümberjagava poliitkonjunkturismi viisaastaku lõpust samba- ja imagopoliitika, küberrünnakud, majandussurutise ja mitmed muud mured.

Riskiühiskonna väljakutse seisneb selles, et muidu rutiinselt „ebamugavad” puudujäägid või probleemid võimenduvad. Püüd ebamugavustest vaikselt mööda laveerida ei muuda neid olematuks, vaid teravamaks. Eneseregulatsioonivaegus, sallimatus, liigne hierarhilisus või kastistumine võivad areneda ühiskonda lammutavateks purustavateks vastasseisudeks. Eesti euroopalik areng eeldab, et suudame neid riske adekvaatse strateegilise tegevusliini kujundamisega hallata.

Riskiühiskonna väljakutsete eduka kohtamise eelduseks on poliitiliste identiteetide dialoogsus, sotsiaalsete kuuluvuste lõimitavus, üksteist toetavate kapitalide konverteeritavus ja kasvav koostöövalmiduslik sidusus, mõistagi ka riigivõimu suutlikkus ühiskonda koordineerida. Koos arusaamisega riskiühiskonda sisenemisest peab muutuma poliitilise elu loomuse ja rõhuasetuste nägemine. Võtmeküsimuseks kujuneb siin riigivõimu ja kodanike seostatus. Riigi ja kodaniku eristatust peab asendama refleksiivne koostöömimine. Esindusdemokraatia institutsioonide kõrval, mis ka ise oma sisu uuesti mõtestavad, omandab amortisaatori ja uue energia allika rolli kodanike tegevus, kodanikeühiskond.

Sarnaselt varasemate Acta Politica numbritega keskendub ka käesolev Eesti ühiskonda, poliitikat ja valitsemist mõtestavatele analüüsidele ja arutelule, panustades ühiskonna eneserefleksioonivõime, eesti kultuuriruumi ja avaliku elu korraldamise oskuste arengusse. Jätkuvalt on üks Eesti teravaimaid väljakutseid sisuliselt kodanikekeskse riigivõimu ehitamine. Tänapäevase lääneliku ühiskonnakorralduse alusväärtuseks on inimene ning riigivõimu ja kodanike suhteid võib pidada üheks kõige kesksamaks euroopaliku ühiskonnamudeli parameetriks. Käesolev Acta Politica number püüabki anda rea sissevaateid euroopaliku kodanikekeskse riigi ja ühiskonna ehitamise jaoks olulistesse küsimustesse.

Artiklid jagunevad kolme rühma: kodanikeriiki tervikuna analüütiliselt mõtestavad, Eesti poliitilise kogukonna rahvuslikku lõimumist ja konflikte käsitlevad ning Eesti ja Läti kodakondsus- ja välismaalaspoliitika korralduse üle arutlevad. Euroopaliku riigiidentiteedi ehitamist analüüsib Leif Kalev, kodanikuidentiteeti Mari-Liis Jakobson ning kodanikukultuuri arengut kodanikeühiskonnas Rein Ruutsoo. Eesti siirdeloogika aluseks olnud ja valitsemises tänaseni mõjusaid normatiivseid diskursusi käsitleb Mara Kuhl. Uue tunnustamiskultuuri vajaduse tõstab esile Raivo Vetik. Martin Ehala käsitleb riigirahva kujundamist Eestis ning Peeter Selg mõtestab eelmajandusprotsessi hegemooniateooria raamistikus. Rein Ruutsoo, Leif Kalev, Tõnis Saarts ja Jane Ester analüüsivad kodakondsus- ja välismaalastepoliitikat Eestis ja Lätis.

Loodame, et leiate järgnevatelt lehekülgedelt nii meeldivat lugemist kui uusi, edasiviivaid mõtteid.

Viited

- Beck, Ulrich (2005) [1986]. Riskiühiskond. Teel uue modernsuse poole. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Giddens, Anthony (1999). Runaway World. How Globalisation is Reshaping Our Lives. London: Profile Books.
- Lauristin, Marju (2006). Jätkusuutlikkuse poliitiline mõõde. Riigikogu Toimetised, (14), 9-18.
- Ruutsoo, Rein (2004). Balti tiiger nõukogude perioodi ja modernsuse vahel. Acta Politica, (2), 5-19.